

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การศึกษากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งในการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชน กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง เนื่องจากกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันโดยธรรมชาติ ปราศจากการจัดตั้งขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยมีเป้าหมายการรวมตัวเพื่อต้องการจัดการและแก้ไขปัญหาการบุกรุกทรัพยากรของคนภายนอก เหตุผลที่ตัดสินใจเลือกพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งเป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวเป็นระยะเวลานาน 10 กว่าปี นั้นหมายถึงการที่ชาวบ้านสามารถจัดองค์กร และจัดการกลุ่มได้อย่างลงตัว และสามารถใช้ขบวนการลักษณะกลุ่ม ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี เป้าหมายในการศึกษา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งมีการบริหารจัดการองค์กรอย่างไร? และมีกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนและภายนอกชุมชนอย่างไร? จึงทำให้กลุ่มชาวบ้านมีความเข้มแข็งและสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยขั้นตอนการศึกษา ผู้วิจัยได้ลงไปศึกษาด้วยตนเองตลอดทั้งกระบวนการ และใช้การมีส่วนร่วมกับชาวบ้านในกลุ่มระหว่างการศึกษา เช่น การทำกิจกรรมกับกลุ่ม เวทีวิเคราะห์กิจกรรมของกลุ่ม หรือการประชุมประจำเดือน เป็นต้น ซึ่งระหว่างการศึกษาในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือคือตัวผู้วิจัยเป็นหลัก โดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ กลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา คือ ประธานกลุ่ม คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่ม ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมภายในกลุ่ม นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้กระบวนการตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลหลายกลุ่ม และมีกระบวนการไหลเวียนของข้อมูลเป็นระยะในการประชุมประจำเดือน หรือเวทีแลกเปลี่ยนความคิด ระหว่างกลุ่มทั้งที่เป็นธรรมชาติและจัดขึ้นเอง โดยเฉพาะเมื่อได้ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์โดยแยกเป็นหมวดหมู่ระหว่างอยู่ในภาคสนาม สามารถนำมาเสนอเป็นประเด็นได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

ข้อค้นพบทางการศึกษา

5.1 ปัจจัยที่ทำให้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

การรวมตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง เป็นการรวมตัวโดยธรรมชาติภายใต้ปัจจัยสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้ง 6 ชุมชนคือ การที่กลุ่มนายทุน หรือบุคคลภายนอกเข้ามาบุกรุกและทำลายทรัพยากรชุมชนซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านใช้ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น น้ำจากลำคลองที่ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพเกษตร ทำนา ปลูกพืช ปลูกผักต่าง ๆ น้ำในลำคลองขาดแคลน เนื่องจาก นายทุนสวนส้ม ได้สูบน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติของชาวบ้าน เข้าสวนส้มของตน โดยอาศัยเครื่องสูบน้ำที่มีขนาดใหญ่ นอกจากการขาดแคลนน้ำแล้ว น้ำในลำคลองก็เจือปนไปด้วยสารเคมีจากการฉีดพ่นสารพิษในสวนส้ม ทำให้ไม่สามารถนำน้ำมาอุปโภค บริโภค ได้อย่างเมื่อก่อน นอกจากนี้ยังมีป่าที่ถูกนายทุนยึดครองโดยอาศัยช่องทางกฎหมายและใช้การขยายเขตแดนโดยมีการขยับขอบเขตของตนเองออกไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีการจ้างให้ชาวบ้านบุกรุกป่า แล้วรับซื้อที่ดินในราคาที่สูง จนปัจจุบันสวนส้มได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและปกคลุมเกือบทุกพื้นที่ในอำเภอฝาง และอำเภอใกล้เคียง มีผลทำให้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านลดน้อยลง และพื้นที่บางส่วนก็ถูกยึดครองโดยผิดกฎหมาย ซึ่งที่ผ่านมาชาวบ้านได้พึ่งพาการแก้ไขปัญหามาจากภาครัฐ ซึ่งก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ทั้งนี้เนื่องจากส่วนหนึ่งก็เกิดจากนโยบายของรัฐที่เปิดพื้นที่ให้นายทุนเข้าทำกิน นอกจากนี้ภาครัฐยังมองว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเพียงปัญหาน้อยนิด ถ้าเทียบกับผลประโยชน์ที่รัฐได้รับทางเศรษฐกิจ ทำให้รัฐเพิกเฉยต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว แม้ว่าที่ผ่านมามีการพยายามแก้ไขจากภาครัฐ เมื่อมีสื่อมวลชนเข้าไปทำข่าว และเผยแพร่สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ แต่เป็นการเข้าไปศึกษาและทำการวิจัยเท่านั้น ซึ่งนโยบายที่แก้ไขโดยตรงและเป็นรูปธรรมยังไม่มีหน่วยงานใด เข้าไปทำอย่างจริงจังเอาจริงเอาจัง เมื่อภาครัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านได้ ทำให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบทั้ง 6 หมู่บ้าน มีการรวมตัวกันโดยมีพระสงฆ์ในชุมชนเป็นแกนนำ และเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง

การรวมตัวในลักษณะกลุ่มนั้น ชาวบ้านมองว่า เป็นการรวมตัวเพื่อต่อรองกับอำนาจที่ใหญ่กว่า เช่น อำนาจรัฐ อำนาจนายทุนที่มีเงินจำนวนมาก ให้หันมาสนใจกับปัญหาของชุมชนอย่างจริงจัง ๆ จัง ๆ ทั้งนี้กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งพยายามแสวงหาเครือข่ายหรือกลุ่มองค์กรภายนอกเข้า

มาช่วย ส่งเสริมสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมของตน เช่น หน่วยงานพัฒนาองค์กรเอกชนและหน่วยงานราชการ ที่ทางกลุ่มใช้ความคุ้นเคยส่วนตัวปฏิสัมพันธ์ที่ดีในการประสานงาน ดังนั้นกลุ่มชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นมา มีบทบาทหน้าที่หลัก 3 ประการคือ

1) เพื่อเป็นอำนาจต่อรองกับภาครัฐและนายทุน เพื่อต้องการเข้ามาจัดการกับทรัพยากรในชุมชนของตน ซึ่งที่ผ่านมารัฐพยายามกั้นไม่ให้ชาวบ้านเข้ามาจัดการทรัพยากรในชุมชนของตน ทั้งนี้เนื่องจากมองข้ามศักยภาพหรือทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน รัฐบาลความเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้าน โดยยึดกฎหมายและรูปแบบที่รัฐเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ทั้งที่ความเป็นจริงชาวบ้านในชุมชนมีกระบวนการจัดการ จัดสรรทรัพยากรในชุมชนของตนอย่างยุติธรรมด้วยความเคารพ ดังนั้นกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดง จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้ผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐที่กีดกันไม่ให้ชาวบ้านเข้ามาจัดการในทรัพยากรของตนเอง

2) เพื่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกให้รับรู้ถึงสถานการณ์ ปัญหาที่อยู่ในชุมชน การรวมตัวในลักษณะกลุ่ม เป็นสื่ออย่างหนึ่งที่สามารถสื่อสาร บอกกล่าวให้กับบุคคลภายนอกชุมชนหรือภาครัฐเองก็ดี เห็นว่าปัญหานั้นเป็นปัญหาส่วนรวมของชาวบ้านจริง ๆ ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเป็นปัญหาที่ได้รับผลกระทบเพียงไม่กี่คน การรวมกลุ่มในลักษณะนี้ยังสามารถทำให้สื่อมวลชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาศึกษา และนำเรื่องราวเหล่านั้นไปเผยแพร่ต่อสาธารณชน ทั้งนี้กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดงมองว่า สื่อมวลชนหรือกลุ่มที่อยู่ภายนอกชุมชนสามารถช่วยสร้างอำนาจการต่อรองให้กับกลุ่มของตนได้มากขึ้น

3) เพื่อเป็นการระดมทุนในการนำทรัพยากรมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทุนทางสังคมที่สำคัญก็คือทุนทางความรู้ ทุนทางภูมิปัญญาที่ชาวบ้านนำมาแบ่งปันกัน ในการคิดค้น หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้ตนเองได้อยู่ในชุมชนอย่างไม่เดือดร้อน นอกจากทุนที่เป็นความรู้แล้วทุนที่เป็นปัจจัยก็สิ่งทีกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดง ได้ระดมกันมาอย่างต่อเนื่อง รูปแบบการระดมคือการบริจาคแล้วแต่ศรัทธาหรือความสมัครใจของชาวบ้านเอง บางคนที่มีฐานะก็ร่วมบริจาคมากกว่าคนที่ไม่ค่อยมีฐานะ นอกจากนี้จากการระดมทุนยังให้สมาชิกในกลุ่มระดมทุนในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ เช่น บางคนก็นำผัก ผลไม้ มารวมกันในการทำกิจกรรมของกลุ่ม หรือบางคนก็นำรถยนต์มาช่วยงานเมื่อยามจำเป็นจะต้องใช้ การระดมทุนภายในกลุ่มลักษณะนี้จึงสามารถจัดการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาได้ โดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ตลอดเวลา

5.2 การบริหารจัดการองค์กรกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดง

เมื่อชาวบ้านมีการรวมตัวเป็นกลุ่ม การบริหารจัดการองค์กรจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีระบบ จัดกลไก ภายใน เพื่อให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อนที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดง

จะมีบริหารจัดการองค์กรได้อย่างปัจจุบัน พบว่า มีการทดลองจัดการในลักษณะต่างๆ ทั้งมีการลอกเลียนแบบมาจากระบบราชการ คือ มีผู้บริหาร แผนกและฝ่ายต่าง ๆ แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน แต่การบริหารจัดการกลุ่มลักษณะนี้มีจุดอ่อนตรงที่ระบบ มีความซับซ้อน ยากต่อการทำงานและยากต่อความเข้าใจของชาวบ้าน โดยระบบนี้ไม่เอื้อต่อการทำงานของกลุ่มชาวบ้านเพราะขาดความรู้ในการบริหารจัดการ ปัจจุบันแม้ว่ากลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งจะมีรูปแบบการจัดการที่มีประธาน รองประธาน เลขานุการ และคณะกรรมการก็ตาม แต่จากการเข้าไปศึกษาในเชิงลึกแล้ว การบริหารจัดการกลุ่มของชาวบ้าน กลับไม่เป็นอย่าง โครงสร้างที่กลุ่มได้ออกแบบไว้ ซึ่งการจัดโครงสร้างในลักษณะนี้พบว่า เป็นเพียงโครงสร้างที่ชาวบ้านเอาไว้เพื่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกหรือกับหน่วยงานของรัฐเท่านั้น แท้ที่จริงการบริหารจัดการกลุ่มของชาวบ้านเป็นการจัดการแบบองค์กรวัด นั่นคือ เป็นการจัดการองค์กรที่ใช้ความศรัทธาเป็นตัวตั้ง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการจัดกลุ่มหรือองค์กรแบบหัววัดนั่นเอง ซึ่งในชุมชนจะมีหมวดหรือทางภาคอีสานเรียกว่าคุ้ม โดยในแต่ละหมวดก็จะขึ้นตรงต่อวัด การจัดโครงสร้างของกลุ่มลักษณะนี้เป็นโครงสร้างธรรมชาติ ที่มีอยู่เดิมในชุมชนแล้ว เพียงแต่องค์กรดั้งเดิมในลักษณะนี้ มีบทบาทมากกว่าเรื่องการทำบุญหรือเรื่องการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่มีดินี้เพิ่มเติมบทบาทในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ดังจะเห็นได้จากการทำกิจกรรมแต่ละครั้งชาวบ้านก็จะมีการบริจาคสิ่งของช่วยเหลือตามกำลังศรัทธา และใช้มิติทางความเชื่อ ความศรัทธาเป็นหลัก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจัดการองค์กรลักษณะนี้จะมีรูปแบบเหมือนเดิมทุกประการ เป็นการจัดการที่สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่และเท่าทันกับปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น มีฝ่ายประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ มีฝ่ายจัดทำระบบข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจากเดิมอาจจะไม่มีฝ่ายต่าง ๆ เหล่านี้

การจัดองค์กรภายในกลุ่มที่เป็นธรรมชาติ และเป็นแบบดั้งเดิมนั้น ชาวบ้านจะยึดเอาบุคคลที่มีศีลธรรม มีความเสียสละต่อชุมชนเป็นผู้นำของตนโดยไม่ได้ยึดเอาที่ตำแหน่งความรู้หรือความสามารถเพียงอย่างเดียว จะเห็นว่าผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง เป็นผู้นำที่ชาวบ้านต่างให้ความเคารพ นับถือ และศรัทธาในตัวบุคคลเป็นที่ตั้ง เช่น เป็นพระสงฆ์ หรือเป็นผู้ที่ผ่านการเรียน ศึกษาหลักธรรมในระดับหนึ่ง มีความสอดคล้องกับการจัดการกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่งคือ เป็นการจัดการในเชิงบารมี มากกว่าการใช้อำนาจในการจัดการกลุ่ม ดังนั้นจึงเห็นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยไม่ต้องมีข้อบังคับ หรือข้อลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของกลุ่ม แต่ทุกคนยอมปฏิบัติตามด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านทุกคนเห็นเป้าหมาย และมองเห็นสถานการณ์ปัญหาาร่วมกันจึงทำให้สมาชิกในกลุ่มให้ความร่วมมือทุกครั้ง

5.3 กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง

จากการศึกษา กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง พบว่ากระบวนการเรียนรู้มี 2 ระดับกล่าวคือ

1) กระบวนการเรียนรู้ระดับบุคคล

กระบวนการเรียนรู้ในระดับบุคคล หรือในระดับสมาชิกกลุ่ม พบว่า ทุกคนมีการแสวงหาความรู้ โดยวิธีการดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ จากการสัมภาษณ์สมาชิกภายในกลุ่มส่วนใหญ่พบว่า การฟังวิทยุสามารถช่วยให้ตนได้รู้เท่าทันกับสถานการณ์ภายนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเมืองที่สมาชิกสนใจติดตามสถานการณ์ผู้ที่เข้าดำรงตำแหน่งต่างๆ ทั้งนี้การติดตามข่าวสารข้อมูลทางการเมืองช่วยให้สมาชิกได้เข้าใจนโยบาย และแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือมาตรการช่วยเหลือช่วยชุมชน ทั้งนี้มองว่าเรื่องการเมืองเกี่ยวข้องกับการทำงานของกลุ่มโดยตรง เช่น การของบประมาณสนับสนุนในการทำงานของกลุ่ม การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลทั้งนี้ก็มีสมาชิกในกลุ่มบางคนที่แสวงหาความรู้ ด้วยการเข้าไปพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้รู้โดยตรงเช่น นายสุชาติ คุณรักษา ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์เวียงดั่งที่ออกไปเรียนรู้ในรูปแบบการเข้าถึงตัวบุคคลที่มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เช่น การเข้าไปสนทนาธรรมกับพระสงฆ์นักปฏิบัติธรรม โดยจะมีการเข้าไปสนทนาถึงการใช้ชีวิต การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการทำงานอนุรักษ์ เป็นต้น

ดังนั้นการเรียนรู้ของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในระดับบุคคลนั้น เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา และเกิดขึ้นทุกวัน โดยส่วนใหญ่มีการเรียนรู้ผ่านสื่อสารมวลชนที่ถ่ายทอดข่าวทางสถานีโทรทัศน์ หรือทางสถานีวิทยุ นอกจากนี้การติดตามข่าวสารที่เกิดขึ้นในสังคมของสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกได้สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกับสมาชิกคนอื่นๆ ได้อย่างเท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

2) กระบวนการเรียนรู้ระดับกลุ่ม

การเรียนรู้ในระดับกลุ่ม กลุ่มทางสังคมจะมีความเข้มแข็งและสามารถทำหน้าที่ของตนตามเป้าหมายที่สมาชิกในกลุ่มวางไว้ จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีกระบวนการสร้างการเรียนรู้ การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ จึงจะมีการพัฒนาการและแก้ไขปัญหาในชุมชนได้จริง นอกจากนี้ การเรียนรู้ที่มีโครงสร้างใหญ่ประกอบไปด้วยสมาชิกภายในกลุ่มจำนวนมาก และมีความหลากหลายในกลุ่มผู้เข้ามาเรียนรู้

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า กลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง มีการประสานกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้ง 6 หมู่บ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ทั้งนี้การประสานงานกับกลุ่มประกอบไปด้วยการประสานงานทางด้านข้อมูล ข่าวสาร ด้านทรัพยากร เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบอีกว่าแต่ละกลุ่มมี

ชุดความรู้แตกต่างกัน เช่น องค์ความรู้เรื่องการจัดการป่า องค์ความรู้เรื่องการทำกิจกรรม องค์ความรู้ทางด้านพิธีกรรม เป็นต้น การประสานองค์ความรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีการรับรู้ข้อมูลร่วมกัน และรู้อย่างทัดเทียมกัน กระบวนการไหลของข้อมูลข่าวสาร เป็นการไหลสลับไปมาระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยมีการไหลจากข้างล่างขึ้นไปสู่ข้างบน และการไหลจากข้างบนลงสู่ข้างล่าง ตัวอย่างการไหลของข้อมูลจากข้างล่างขึ้นสูงข้างบน เช่น เมื่อสมาชิกภายในกลุ่มที่ออกไปเลี้ยงวัว ในป่าเห็นการตัดไม้ หรือการบุกรุกป่าของชาวบ้านหรือนายทุนบริเวณป่าเวียงดั่งก็จะแจ้งให้กับประธานกลุ่มและคณะกรรมการทราบทันที ซึ่งประธานกลุ่มก็จะนำข้อมูลเหล่านี้ไปดำเนินการ เช่น ให้คณะกรรมการออกสำรวจป่าทันที หรือแจ้งให้กับเจ้าที่ตำรวจได้เข้ามาดำเนินการกับผู้กระทำความผิด

กระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ใช้การเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรม และใช้ประเด็นปัญหาเป็นตัวตั้งในการเรียนรู้ โดยมีการประยุกต์ใช้ความรู้เดิมที่เป็นภูมิปัญญาอยู่ในชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนตั้งแต่ครั้งอดีต ผสมกับความรู้ที่เป็นสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมเวทีประชุม เป็นพื้นที่ในการย่อยองค์ความรู้ นอกจากมีการเรียนรู้ภายในกลุ่มแล้ว ยังมีการออกไปเรียนรู้กับกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มงานวิจัยท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเข้าร่วมเวทีวิชาการต่าง ๆ ในสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน โดยมีการเข้าร่วมทั้งเป็นวิทยากรและเป็นผู้เข้ารับการอบรม

5.5 อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ผลการวิจัยพบว่า

การบริหารจัดการองค์กรกลุ่มที่เป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับวิถีของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้กลุ่มมีความยั่งยืน และสามารถพัฒนาการเป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งสามารถจัดการและแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ นอกจากนี้ปัจจัยความสอดคล้องในการบริหารจัดการกลุ่มแล้ว การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม ตั้งแต่การสร้างการรับรู้ในเป้าหมายเดียวกัน และรับรู้กับสถานการณ์ปัญหาเดียวกัน ทำให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นกลุ่ม เป็นพวกเดียวกัน ทั้งนี้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เหมือนกันและมีวัฒนธรรมปฏิบัติแบบเดียวกัน สิ่งเหล่านี้เป็นพลังอำนาจอย่างหนึ่งที่สร้างการต่อรองและผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างมีพลวัต ดังที่กาญจนา แก้วเทพ (2538, หน้า 60 – 66) อธิบายว่า กลุ่มหรือเครือข่ายไว้ว่า 1.เครือข่ายเป็นเทคนิคหรือเป็นกลยุทธ์อย่าง

หนึ่งในการระดมทรัพยากรจากส่วนอื่น ๆ ของเครือข่ายมาเพื่อใช้แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การสร้างกลุ่มในลักษณะนี้มักจะมีคามคาดหวังในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งกันและกัน โดยถือผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มเป็นหลักและพร้อมจะสลายขอบข่ายงานอื่น ๆ เมื่อถึงเวลาวิกฤติ เนื่องจากกลุ่มเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งในการทำงานจึงพร้อมที่จะสละทิ้งหากหมดประโยชน์

2) การสร้างเครือข่ายต้องเป็นวัตถุประสงค์หนึ่งของกลุ่มหรือองค์กรของตน เนื่องจากตระหนักถึงขีดจำกัดทางความสามารถของกลุ่มตนเองในการแก้ไขปัญหาหนึ่ง ๆ โดยลำพังในแง่นี้นอกจากกลุ่มจะต้องพยายามรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเองเอาไว้แล้วก็ยังคงพยายามรักษาเครือข่ายเอาไว้ด้วย เพราะเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นของกลุ่ม 3.) การสร้างเครือข่ายจะเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างฐานพลังสำหรับการแก้ปัญหาาร่วมกันทั้งในยามปกติและยามที่เกิดวิกฤตการณ์ ความแตกต่างระหว่างความหมายที่ 3 กับความหมายที่ 2 ก็คือ การที่กลุ่มแต่ละกลุ่มจะเห็นความสำคัญของกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่นๆที่เป็นเครือข่าย สำหรับในความหมายที่ 3 นี้จะให้ความสำคัญแก่กลุ่มของตนเองในลักษณะที่เท่าเทียมกัน ในบางครั้งสามารถจะเสียผลประโยชน์ของตนเองเพื่อพัฒนา กลุ่มอื่น ๆ ให้ก้าวหน้าขึ้นมาทัดเทียมกัน เนื่องจากทุกกลุ่มที่มาร่วมเป็นเครือข่ายจะตระหนักว่า พลังจากการมาร่วมมือกันนั้นมีความแข็งแกร่งกว่าพลังที่มาจากกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม นอกจากการจัดองค์กรที่สอดคล้องและอย่างลงตัวแล้ว ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็งคือการประยุกต์องค์ความรู้แบบเดิมและแบบใหม่เข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเอนก นาคะบุตร (2535, หน้า 6) พบว่า ชุมชนที่เข้มแข็งสามารถจัดการกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ของชุมชนได้ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ 1) ภูมิปัญญาความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ได้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก 2) องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา 3) เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

แม้ว่าการจัดองค์กรในลักษณะนี้จะเป็นรูปแบบดั้งเดิมในชุมชนอยู่แล้วก็ตาม แต่ถ้าหากชุมชนไม่มีการปรับประยุกต์ องค์กรหรือกลุ่มให้เข้ากับสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ปัจจุบัน ก็ไม่สามารถทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ ดังนั้นชุมชนหรือกลุ่มจะต้องมีทักษะในการปรับประยุกต์ การย่อยองค์ความรู้ให้เข้ากับสถานการณ์และบริบทในชุมชนของตนเอง โดยทักษะเหล่านี้ เป็นทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้ ลองผิดลองถูกในชุมชน เป็นหลัก

กระบวนการเรียนรู้ การรวมตัวของชุมชนเพื่อเสริมพลังอำนาจในการต่อรองกับฝ่ายตรงข้าม เป็นการแสดงถึงพลังอำนาจในเชิงปริมาณด้านเดียว ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ จำเป็นที่จะต้องเสริมพลังเชิงคุณภาพควบคู่กันไป พลังเชิงคุณภาพนี้คือ ความสามารถในการรับรู้และเข้าใจสถานการณ์ปัญหาอย่างรอบด้าน และเชื่อมโยงขีดความสามารถในการวิเคราะห์ เหตุแห่งปัญหา ความสามารถในการตัดสินใจในการใช้ทางเลือกต่าง ๆ จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า กลุ่ม

อนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง มีกระบวนการสร้างการเรียนรู้ภายในกลุ่มโดยเริ่มจากได้ผลกระทบจากการทำสวนสัมมนาขนาดใหญ่ต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชนต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวกับสภาพแวดล้อมใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การทำการเกษตร การขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร เป็นต้น การเรียนรู้ในเรื่องนี้สามารถสร้างสำนึกและคั้งการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านและชุมชนให้ผนึกกำลังต่อสู้กับนายทุนและบุคคลภายนอกที่เข้ามาบุกรุกทรัพยากรในชุมชนเป็นอย่างดี

ประการต่อมา การเรียนรู้ประสบการณ์การแก้ปัญหาจากชุมชนอื่นที่เคยมีการดำเนินการในลักษณะเดียวกัน ซึ่งชุมชนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ การเชื่อมโยงกันเป็นกลุ่มระหว่างชุมชนจึงทำให้แต่ละฝ่ายต่างได้เรียนรู้จากกันและกัน โดยกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ใช้ประเพณี วัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวตั้ง ดังที่เสรี พงษ์พิศ (2531) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนคือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้และการปฏิบัติมีเนื้อหากระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่น ช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างประกอบที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติตามอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบทชุมชน วัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง ได้ถูกปรับตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามความต้องการและสภาพท้องที่ ที่ชุมชนอยู่อาศัยดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์อย่างถาวร ซึ่งรวมทั้งกระบวนการเปลี่ยนแปลง 3 ประเภท คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิด ความสนใจและการตัดสินใจ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมรอบตัว โดยกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีที่เลี้ยง คอยแนะนำให้คำปรึกษา นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ยังไม่แยกจากชีวิตประจำวันของผู้เรียน เพื่อให้เกิดการบูรณาการเรียนรู้ทุก ๆ มิติของชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ อภิชาติ พันธเสน (อ้าง 2533 ใน ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล, 2538) ว่า การเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมความสามารถ และช่วยเสริมในสิ่งที่ขาดแคลน โดยมีฐานคิดที่ว่า ไม่มีใครคนใดคนหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง เป็นผู้ผูกขาดแต่เพียงผู้เดียวความรู้เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันหลายฝ่ายและสอดคล้องกับชูเกียรติ ลิสุวรรณ (2535) พบว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ ที่มีมาแต่เดิมเป็นระบบการถ่ายทอดความรู้ที่สืบทอดกันมา ทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการศึกษาเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เหตุผลทางด้านทรัพยากรและสภาพการดำรงชีวิตในท้องถิ่นเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการเลือกเรียนวิชาของคนท้องถิ่น ความสำเร็จของบรรพบุรุษที่ผ่านมาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัว มีการสืบทอดกันมา ปัจจัยหรือข้อจำกัดด้านการคมนาคมติดต่อของท้องถิ่นสมัยนั้น เป็นสาเหตุที่ประชาชนเลือกใช้วิชาการเรียนรู้ในชุมชนแทนการส่งลูกหลานไปเรียนพื้นที่ไกล ๆ โดยระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่น เริ่มจากการถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัว อาศัยสื่อต่าง ๆ ที่สามารถแสวงหาได้ในท้องถิ่นเป็นสื่อการสอน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครัวเรือนที่มีประสบการณ์ในเนื้อหาวิชาที่ต้องการถ่ายทอดผู้เรียนคือลูกหลานหรือเครือญาติที่ต้องการได้รับความสำเร็จในอาชีพของบรรพบุรุษ การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้เกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนคนในรุ่นหลัง ๆ นอกจากครอบครัว สถาบันการถ่ายทอดความรู้ได้แก่ วัด ปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยวิธีการถ่ายทอดความรู้ในวัดที่เด่นชัดที่สุด คือการบวช เหตุผลอาจเนื่องจากขาดแคลนสถานศึกษา ฐานะยากจน ต้องการทดแทนพระคุณบิดามารดา หนีการเกณฑ์ทหาร การคมนาคมไม่สะดวก ระบบการเรียนรู้ในระยะต่อมา เมื่อมีการพัฒนาทางการคมนาคม ศูนย์กลางการเรียนรู้เปลี่ยนจากวัดไปเป็นโรงเรียน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ และเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน ตลอดจนสถานที่ ที่คนจำนวนมากสามารถพบปะแลกเปลี่ยนความรู้กันได้ตามอรัยาศัย เช่น ร้านอาหาร ร้านขายของชำในหมู่บ้าน รวมทั้งภายในบ้านของชาวบ้านในชุมชนบางชุมชนเพื่อตอบสนองความสนใจด้วยสาเหตุที่แตกต่างกันเช่น ต้องการที่จะติดต่อกับภายนอกต้องการเปลี่ยนอาชีพ สนใจในอาชีพอื่น ฯลฯ โดยมีสิ่งที่มีต่อการเรียนรู้ จำพวกวิทยุ โทรทัศน์และสิ่งตีพิมพ์ กระตุ้นให้มีความต้องการเรียนรู้ ความรู้และเรื่องราวใหม่ ๆ ต่อไปอีก

การรักษาทรัพยากรชุมชน เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้ตื่นตัวและรับรู้ถึงเอกลักษณ์และคุณค่าของตัวเอง จนนำไปสู่การรวมตัวในการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน เป็นการตระหนักเห็นถึงคุณค่าในการดำรงอยู่ร่วมกัน และเห็นภัยของการครอบงำจากวัฒนธรรมอันแปลกปลอมจากภายนอกที่มุ่งเอารัดเอาเปรียบ และรุกรานแก่งแย่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของนักวิชาการท่านอื่น ๆ เช่น อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544) อมรา พงศาพิชญ์ (2534) สุพัตรา สุภาพ (2534) และศรีศักดิ์ วัลลิโภดม(2536) ที่มีประเด็นเนื้อหาว่า วัฒนธรรมชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องถึงระบบประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ พฤติกรรม การแสดงออก อารมณ์ความรู้สึก สติปัญญาและอำนาจในการตัดสินใจโดยบุคคลหรือชุมชนที่กำหนดอยู่ รวมถึงใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน โดยไม่ปิดกั้นตัวเองในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใหม่ หากแต่ชุมชนจะมองสิ่งใหม่ด้วยกรอบ มุมมองจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ตนเองเป็นอยู่หรือปฏิบัติอยู่ ทั้งนี้ก็เพื่อที่ชุมชนจะได้วางท่าทีอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง

5.5 ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่องการศึกษาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะดังนี้

1) รัฐควรสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ชุมชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรด้วยตัวของชุมชนเอง เนื่องจากว่าชุมชนเป็นผู้ใกล้ชิดกับทรัพยากรมากกว่ารัฐ รวมทั้งชุมชนก็เป็นผู้ที่ยอมรับได้รับความเดือดร้อนมากกว่ารัฐ หากเกิดภาวะวิกฤติด้านทรัพยากร ดังนั้นรัฐควรส่งเสริมการแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยการใช้การเรียนรู้ของชุมชนผ่านเทคโนโลยีพื้นบ้านที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน พร้อมไปกับการต่อยอดองค์ความรู้ด้วยวิทยากรสมัยใหม่ เพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและตระหนักถึงบทบาทคุณค่าของตนเองผ่านการแก้ไขปัญหาในลักษณะเครือข่ายองค์กรชุมชน กระบวนการดังกล่าวจะเป็นสิ่งช่วยกระตุ้นให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้มากกว่าที่จะปล่อยให้ชาวบ้านเคยชินอยู่กับการรอคอยความช่วยเหลือจากรัฐ แต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะนั่นเท่ากับรัฐได้เป็นผู้กระทำให้ชุมชนอ่อนแอด้วยนโยบายของรัฐเอง

2) ปัจจัยที่มีผลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งทั้งในด้านปัจจัยภายในและด้านปัจจัยภายนอก ในการจัดการกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งและกลุ่มภายนอกชุมชนที่มีแนวความคิด ทศนคติ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนในลักษณะเดียวกันและควรศึกษาถึงกระบวนการสร้างพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มบุคคล หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชน ที่เข้ามามีบทบาทภายในกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่งว่ามีกระบวนการ วิธีการ รูปแบบในการสร้างพลังอำนาจเพื่อต่อรองกับกลุ่มบุคคลได้อย่างไร

5.6 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่องการศึกษาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดั่ง ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไปดังนี้

1) ควรมีการศึกษาถึงกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมและมองไปถึงระบบการจัดการที่เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อให้แนวทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน ก้าวพ้นไปสู่ระบบการจัดการทรัพยากรที่ไม่ยึดติดกับความเป็นท้องถิ่นนิยม ไม่ให้ยึดติดกับบุคคลนิยมหรือการยึดติดแต่เพียงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนเท่านั้น หากแต่เป็นการเรียนรู้ให้เป็นที่ไปเพื่อการรักษาทรัพยากรเพื่อคนส่วนใหญ่ มิใช่เพื่อประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองความต้องการตามวิถีของกลุ่มตนเอง ทั้งนี้ก็เพราะว่าความเข้มแข็งในการ

ป้องกัน รักษา พื้นฟูทรัพยากรของชุมชนหนึ่ง ๆ นั้นอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรในชุมชนอื่น ๆ ได้ด้วยเช่นเดียวกัน

2) จากการศึกษาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าเวียงดิ่ง ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การนำเอาพิธีกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น มาปรับประยุกต์ใช้ในการรักษาทรัพยากรชุมชนนั้น สามารถก่อให้เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชนได้อย่างน่าพึงพอใจ จึงควรที่จะมีการส่งเสริมและสนับสนุนในระดับภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อใช้แก้ไขปัญหาระบบการบุกรุกทำลายและส่งเสริมการรักษาทรัพยากรในระดับชุมชนได้เป็นอย่างดี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved